

Горан Ж. Комар
ДВА ЋИРИЛИЧНА НАТПИСА
ДОБРИЈЕВИЋА У ДОЊЕМ ЛУКАВЦУ
НА ПОДРУЧЈУ НЕВЕСИЊА

У склопу истраживања средњовјековних ћириличних натписа на простору Источне Херцеговине која теку од 2004. године, посјетио сам (1. и 3. март 2015) стара гробља у селима Лукавац Горњи и Доњи. Гробље у Доњем Лукавцу поменуо је заслужни истраживач стећака Шефик Бешлагић доносећи податке по казивању других лица (што је назначено) и казујући да некропола броји четрнаест споменика као и да се налази на узвишењу близу села. Натписи нису помениути¹. Према казивању мјештана, ово гробље није посједовало већи број споменика типа стећка, већ само два сандука (или дебеле плоче) под којима су, према мјесном предању, сахрањена тројица браће. Оба споменика леже један крај другог у средишњем дијелу ограђеног простора савременог српског гробља, а у непосредној близини стијенског комплекса на којему се уочавају остаци старих зидова везиваних кречним малтером (Вал). Крај села и Вала води планин-

¹ Šefik Bešliagić, *Stećci, kataloško-topografski pregled*, Sarajevo, 1971, 354

ски пут за билећко село Давидовићи и Дабар што је значајно за овај прилог.

Кључне ријечи: Лукавац, Невесиње, стећци, натписи на стећцима, ћирилица

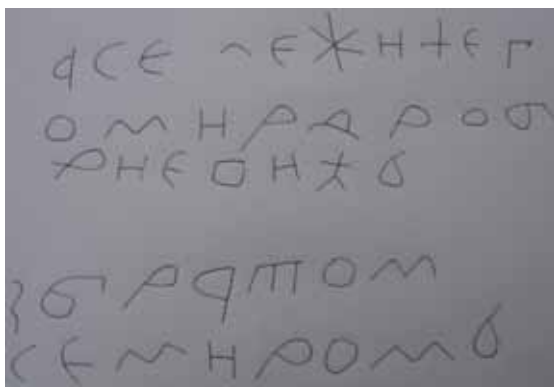
Споменици су приближних димензија и оба су украшена мотивом спирално повијене лозице уз рубове. Уочљива су јасно оцртана натписна поља правоугаоног облика која леже у западном, надглавном дијелу хоризонталне површине споменика. Слова су велика (максимално до 12 цм), дубоко усјечена, али су оба натписа трпјела утицај хемијског растакања што је видљивије на другом, положеном сјеверније. Први натпис је било могуће квалитетно снимити и прије него су усјечи глијета маркирани меканом кредом.

Стећак бр. 1 (јужни) Поглед са западне стране

Нашиц. бр. 1

А СЕ ЛЕЖИ НЕГ
ОМНР ДРОБ
УНЕВНЋЪ
З БРАТОМ
СЕМНРОМЪ

А СЕ ЛЕЖИ НЕГ
ОМИР ДРОБ
УИЕВИЋ
З БРАТОМ
СЕМИРОМ

Плоча: 2 x 1,59 x 0,40 м

Послије пажљиве анализе свих словних знакова дошао сам до јасног сазнања да је клесар овдје уклесало презиме ДРОБУНЕВНЋЪ, дакле: Дробујевић. Вјерујем, а видјећемо

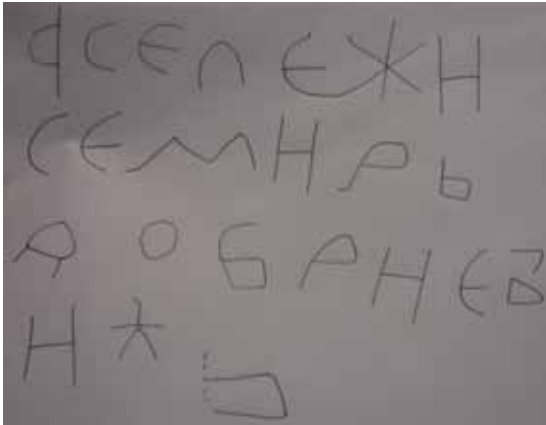
каснје и доказе које доноси други натпис, да је овдје клесар начинио погрешку и криво исписао презиме ДОБРЎНЕВНЋЪ, дакле: Добрујевић. На тај начин читање натписа би гласило: **Овдје лежи Његомир Добрујевић з братом Семиром.** Постоји, дакако, могућност да прво слово трећег реда није у већ неспретно усјечено Р при чему је глијето „побјегло“ улијево па би презиме било уклесано као: ДРОБРНЕВНЋЪ, али то је од мањег значаја. По мојим увидима, јединствен је на овоме простору случај хоризонтално положеног слова у иако се срећемо са наглавачке окренутим словом (нпр.: натпис жупанице Руди на Горици код Стоца² или натпис у Крушеву код Стоца³).

Ово презиме је несумњива варијанта познатог средњовјековног презимена *Добријевић* које се везује уз Стару Црну Гору у периоду Црнојевића⁴. То ће управо показати сљедећи натпис.

² M. Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, II, Sarajevo, 1964, 10. 11, br. 54; Горан Ж. Комар, *Стари ћирилични најписи источне Херцеговине (са ирепледом крстова)*, друго доп. и измј. изд, Херцег Нови, 2015, 81-83

³ Г. Ж. Комар, исто, 80-81

⁴ Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора, Етничка прошлост и формирање црногорских племена*, Београд, 1978, 391, 757: *Степан Добрневнѣк властелин од Горевука у доба Ивана Црнојевића*. Говорећи о старом становништву Малох Залаза аутор оцртава старинике *Горевуке* које су каснији досељеници прогнали „некућу“ у Дабар (у Херцеговини), те је остала и црква тих старинаца, коју су после преправљали. „Храм“ је цркви зимњи Св. Јован“. Он сјећа на повељу Ивана Црнојевића у којој се помиње Стјепан Добријевић. Повеља помиње Стејапана од Горевѣк и Радича Добријевића од Браикѣ. Затим, Добрневнѣк Вѣкашнѣк као властелин у периоду владавине Ивана Црнојевића поменут у повељи Ивановој из 1489. године: с. 410, 464; Раднѣк Добрневнѣк, такође властелин од Његуша познат по повељи Ивана Црнојевића: с. 410, 464, 757. Предање малозалашких родова о прогону Горевука доноси Ј. Ердељановић у детаљима, али овдје је занимљиво да се догађаји у предању смјештају око 1530. године (с. 451). Ј. Ердељановић описује и Горевуке у Добрском селу и уз њих Добриловиће, а такође, у Жупи Добрској (с. 180).

А СЕ ЛЕЖН
СЕМНРЪ
ДОБР[НЕВ]
НЃЪ

А СЕ ЛЕЖИ
СЕМИР
ДОБР[ИЕВ]
ИЃЪ

Најшис. бр. 2, илоча: 2,03 x 1,54 x 0,40

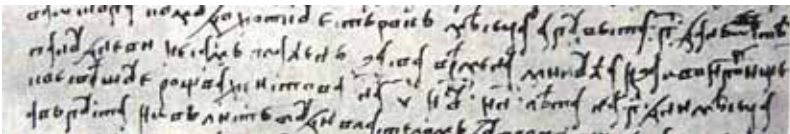
Казује се, још по Андрији Јовићевићу, о доласку Горевука поријеклом од неког Валца Горњевука који се прије четири стотина година са два брата преселио из Мостара у Његуше гдје је стајао кратко вријеме, па се преселио у Добрско село (с. 391). Скренуо бих пажњу на предање забиљежено од Ј. Ердељановића о Горевцима који се доводе из Херцеговине са Клобука (Ратко) казујући о угледу братства те грбу и племству подјељеном од Стефана Душана. На грбу им бијаше представљен вук (с. 759-762). Поуздане податке из Архива Котора о Горевцима донио је Ристо Ковијанић. Он је утврдио да су припадници братства досељени у вријеме послје првог пада српске деспотовине (1439). Добријевићи-Горевци се у Његушима јављају у исто вријеме са Хераковићима и Рајићевићима, а ускоро послје тога у Добрском селу. Vocassinus Dobrievich из Његуша помиње се као цариник његове узвишености Гојчина Ђурашевића (Црнојевића) 1442. године; Raditius Dobrievich de Tergovista уговорио је са Михаилом Палташићем 1441. испоруку олова уз јемство Херака Хераковића. Аутор скреће пажњу и на писање К. Јиречка о Вукосаву Добријевићу као деспотовом кефалији у Трепчи 1450. године претпостављајући да је то онај војвода Вукосав који је 1452. ишао у Цариград султану као деспотов изасланик: Risto Kovijanić, *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV-XVI vijek)* knjiga II, Titograd, 1974, 106-109. Добријевић Богдан се помиње у конавоском селу Виталина 1467. године, а у вези са пословима Илије Мицетића из Новог са Видом из Венеције: Вељан Атанасовски, *Паг Херцеговине*, Београд, 1979, 148. Аутори студије о конавоским родовима презиме доводе у везу са Луићима: Niko Kapetanić, Nenad Vekarić, *Konavoski rodovi a-g*, sv. I, Zagreb-Dubrovnik, 2001, 352

Овдје лежи Семир Добријевић.

Сцећак бр. 2 Поглед са источне стране

Ова плоча која лежи сјеверније носи натпис који је оштећен. И овдје је натписно поље јасно уоквирено. Последња слова трећег реда трпјела су највећа разарања. Ипак, могуће је јасно уочити слово Н и Е и остатке двотрбушастог В. Вјероватно да се овим натписом „исправља“ погрешка код класања претходног натписа двојице браће и презиме доводи у ваљани поредак словних знакова: Добријевић. Овдје бих пружио један очигледан примјер погрешке писара Радича Групковића који је начинио писмо херцега Стефана Дубровачкој републици 5. јула 1450. поводом исплате конавоског дохотка. У реду X писма Радич пише назив мјесеца августа: агѡвста, а у XIII реду правилно: авѡгуста.

По графичким карактеристикама ове натписе би било могуће оквирно смјестити на крај 15. и почетак 16. вијека (полегло Б⁵, правоугаоно, хоризонтално положено В, слово Н у облику столице какво виђамо у рукописима до 18. вијека, слово Г са украсном кукицом које би тендирало 15. вијеку⁶, слово Д накривљено удесно блиско облику овог слова у натпису Драгића Бодеча на Враћеновићима које тендира 15. вијеку⁷, слово З које може припадати 15. вијеку⁸).

Без намјере да рјешењем натписа реконструишем мјесно предање о тројници браће, рекао бих да први натпис свједочи процес исламизације у овоме крају. Свакако, може се размишљати и чини се вјероватном могућност укопа Семира из првог натписа под други споменик, дакле, промјена одлуке о укопу под исти стећак.

У пољу под селом Горњи Лукавац обишао сам гребен *Гричке лавице* са великим бројем стећака при чему су најстарији примјерци груписани на гробној гомили у западном дијелу некрополе. То су махом стећци типа плоча. На источном крају некрополе виђају се велики сандуци и један сљеменењак димензија: 2,07 x 0,76 x 0,85 м. Ово гробље је поменуо Ш. Бешлагић⁹ пропутивши да помене некрополу *Дјевојачке гробнице* која је ситуирана на тјемени гомиле под кућом Петра Граховца. Ова некропола састављена је од сва споменика типа сандука.

⁵ Гордана Томовић, *Морфологија ћирилских натписа на Балкану*, Београд, 1974, 17

⁶ Г. Томовић, *Морфологија...*, 18

⁷ Г. Комар, *Стари ћирилични натписи...*, 2015, 161. Велика је сличност облика слова натписа из Лукавца са овим натписом крај цркве Св. Георгија у Враћеновићима

⁸ Г. Томовић, *Морфологија...*, 20

⁹ Исто, стр. 354

Током теренских истраживања старих ћириличних натписа на простору источне Херцеговине пронађена су два стара натписа рода Добријевић који се у историографији веже за предјеле Његуша (Мали Залази) и братство Гореука. Натписи су снимљени и прочитани. Свједоче укуп браће Његомира и Семира, те процес дјелимичне исламизације у овом дијелу Невесиња који је, сходно графичким карактеристикама натписа, може смјестити на крај 15. и почетак 16. вијека.